

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASI YOSH GURUHLARIDA TA'LIMNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Shokirjonova Zuhraxon Murodjon qizi.

Farg'ona davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

zuhraxon0307@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida turli yosh guruhlarida ta'lim jarayonining o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Maqolada ilk yoshdan boshlab bolalarga ta'lim berish jarayoni, uning mazmuni, metodlari va tashkil etilish shakllari haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: mashg'ulot, ko'rgazmali harakat, ta'lim jarayoni, metodlar, o'yin, sensor rivojlanish, nutq rivojlanishi, bilish faoliyati, mustaqil faoliyat.

Kirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'lim jarayoni ularning o'ziga xos psixologik va fiziologik rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Ayniqsa, bolalarning dastlabki yillari – ularning nutq, tafakkur, harakat, sensor idrok va ijtimoiy malakalari shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Shu bois, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar yosh guruhlariga ajratilib, ularning rivojlanish bosqichlari va ehtiyojlariga mos tarzda ta'lim berish zarurati tug'iladi.

Ta'lim jarayonining samaradorligi, avvalo, uning mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllari bilan bevosita bog'liq. Bolalar ilk yoshidanoq o'yin orqali atrof-muhitni o'rganadi, buyumlarning xususiyatlari, kattalarning nutqi va harakatlarini tushunishni boshlaydi. Shu bois, ularga beriladigan ta'lim bolalarning tabiiy rivojlanish jarayoniga mos kelishi, shuningdek, ularni kuzatish, taqlid qilish, amaliy harakatlar orqali o'qitish usullaridan keng foydalanilishi lozim.

Asosiy qism.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning umumiy rivojlanishi, shu jumladan, aqliy rivojlanishining yukori sur'atlari ta'limni turli yosh guruhlarida

tabaqalashtirilgan holda tashkil etishni taqozo etadi. Bunda ta'limning o'ziga xosligi o'quv jarayonining quyidagi asosiy tarkibiy qismlarida: uning mazmunida, tuzilishida, metodlari va tashkiliy shakllarida namoyon bo'ladi.

Ilk yoshdagi bolalarga hayotining deyarli birinchi onlaridanoq ta'lim berish boshlandi.

Bola hayotining birinchi yilida bu ta'sirning asosiy vazifalari va mazmuni quyidagilardan:

a) bola sensorikasining rivojlanishi sezgi va idrokning: ko'rish hamda eshitishning shakllanishidan;

b) buyumli harakatlarning rivojlanishidan;

c) harakatlar: avval emaklash, so'ng esa yurishning rivojlanishidan;

d) bolalar nutqining rivojlanishidan iborat.

Bu vazifalarni hal etish chog'ida bolalarda kattalar ta'siri ostida buyumlarni

tanish, kattalarning nutqini tushunish, ayrim tovush birikmalari va dastlabki so'zlardan faol foydalana olish malakalarini shakllantirish zarur. Bolalar ayrim buyumlarni ularning xususiyatlariga ko'ra bilib olishni o'rganadilar, bunda murakkab bo'lmagan harakatlarni egallaydilar (yopish, ochish, dumalatish, ovoz chiqarish).

Kattalarning bir yoshli bolalarga ta'limiy ta'siri avvalo, bola bilan yakkama - yakka muloqotda bo'lish va uning mustaqil faoliyatini o'yinchoqlar, didaktik material va qo'llanmalar bilan tashkil etish orqali amalga oshiriladi, yakkama - yakka muloqot albatta erkalovchn, xotirjam nutq asosida olib borilishi kerak.

O'yinchoqlar bilan bo'ladigan mustaqil faoliyatni tashkil etish avvalo, ularni tanlash va bolalarning ular bilan bevosita muloqotda bo'la olish darajasida joylashtiriladi (ular manejda bolalarning bo'yi va qo'li etadigan masofaga osib yoki ilib qo'yiladi). Kattalar vaqti-vaqtida bolalar bilan birgalikda harakat qiladilar va uning qo'lini yo'naltirib boradilar.

Bola hayotining birinchi yili ikkinchi yarmida bolalarning kattalarga taqlid qilishi qobiliyatining mukammallashib borishi va ular nutqini tushunishining oshib

borishi asosida bolalarga buyumlar bilan bajariladigan u yoki bu harakatlarni ko'rsatish imkoni tug'iladi. Bunda ko'rsatish bolaning buyum bilan bajaradigan bevosita harakati asosida amalga oshiriladi. Bunday qisqa muddatli mashg'ulotlar kun bo'yi bir necha marta birvarakayiga 2-3 bola bilan o'tkaziladi.

Ikki yoshli bolalarga ta'lim berish jarayoni birmuncha maqsadga yo'nalganlik va rejalilik tabiatini kasb etib boradi. Ta'lim jarayonida birinchi yilda tavsiya etilgan vazifalar hal etiladi, bo'lar: sensorikani rivojlantirish, buyumli harakatlar va buyumli faoliyatni rivojlantirish. Biroq, bolalarning voqelikda harakat qilishi birmuncha ko'zga tashlanib boradi. Bolalar yaqin atrofdagi buyumlarni ayniqsa, yorqin ajralib turadigan buyumlarni (shakliga, rangiga, katta - kichikligiga qarab) farqlashga, ulardan foydalanishga o'rganadilar. Ular maishiy ahamiyatga molik buyumlar va narsalar bilan: mebel, kiyim - bosh, idish - tovoq, o'yinchoqlar bilan tanishadilar; ayrim hayvonlarni farqlab va uning nomini ayta oladilar, ularning asosiy qismlari, harakat tabiati (uchishini, yugurishi va hokazolar)ni farqlaydilar. Bolalarda o'simliklar haqidagi dastlabki tasavvurlar ham paydo bo'ladi: ular maysani, daraxtlarni, shamolni farqlaydilar, suv, qum haqida dastlabki tasavvurga ega bo'ladilar. Bu tasavvurlar ularni idrok etish chog'idagi bilib olish darajasida hamda rasm va o'yinchoqlarni ko'rib chiqish paytida shakllanadi. Bolalar ta'lim jarayonida asta - sekin o'xshash belgilari bo'lgan buyumlarni bir so'z bilan atash - dastlabki umumlashmalar chiqarish malakasini ham egallaydilar.

Tasavvurlarni shakllantirishning butun jarayoni nutq egallash jarayoni bilan birgalikda kechadi.

Ta'limning mazmuniga buyumlar bilan bajariladigan xilma - xil harakatlarni shakllantirish ham kiritiladi: didaktik o'yinchoqlar bilan (taxlash, tizish va boshqalar) qurilish materiallari bilan (terish, qo'yish va boshqalar), turli xil buyumlar — «qurollar»: kosa, qoshiq, belko'rak, xokandoz va hokazo (sepish, qo'yish, botirib olish va boshqalar)lar bilan qilinadigan harakatlar. Shuningdek, uning mazmuniga syujetli o'yinchoqlar bilan qilinadigan harakatlarga o'rgatish ham kiradi: avtomobilni g'ildiratish, qo'g'irchoqni ovqatlantirish, uni uxlatish va hokazo.

Asosiy harakatlarni rivojlantirish (yurish, emaklash, tirmashish), shuningdek muzika tarbiyasi - muzika sadolarini farqlashning dastlabki malakalarini, qo'shiqni his etishning dastlabki belgilarini, ohangga tushish va hokazolar ta'limning muhim bo'limiga aylanadi.

Shunday qilib, ikki yoshli bolalarga beriladigan ta'limning mazmuni ko'p qirrali yo'nalish kasb etadi. U bolalarning atrof - muhitda dastlabki harakatini, nutqining rivojlanishi va dastlabki bilish va amaliy ko'nikma hamda malakalarining shakllanishini ta'minlaydi.

Ta'lim jarayoni tuzilishi ikki vazifani hal etishga qaratilgan qismlar aniq ajralib turadi, bular:

1) bolalarni yangi buyumlar, ularning sifatlari va ular bilan bajariladigan harakatlarga o'rgatish.

2) keyingi harakat va tasavvurlarni o'zlashtirishga o'rgatish.

Birinchi vazifani hal etishda kattalar buyumlar, rasmlarni ko'rib chiqish (kuzatish) va harakatlarni o'yinchoqlar hamda buyumlar bilan ko'rsatishdan foydalanadi. Bunda ularning nomlarini aniq atab va tushuntirib boradi. Bolalar harakat namunasini kuzatish va idrok etish chog'ida so'zlarni faol qo'llanishga da'vat etiladilar. Bunday mashg'ulotlar bolalarning uncha katta bo'lmagan guruhlar bilan kuniga 2-3 marta o'tkaziladi.

Ayni paytda bolalarning buyumlar va o'yinchoqlar, xilma - xil didaktik materiallar bilan bo'ladigan mustaqil faoliyatini uyushtirishda davom etiladi. Kattalar ta'limni davom ettiradilar - zarurat bo'lganda, «birgalikdagi» harakatdan foydalanadilar - buyumlarni ko'rsatib so'z bilan tushuntiradilar. Bunda bolalarning mustaqilligini qo'llab - quvvatlash va rag'batlantirish zarur. Buyumlar bilan bajariladigan harakatlarni namoyish etish bo'lingan holda o'tkaziladi. Biror - bir operatsiyani ko'rsatish bola harakatini uyushtirish bilan birga qo'shib olib boriladi. Bolalar ikkinchi yoshning ikkinchi yarmida kattalarning ko'rgazmali - harakat, so'ngroq esa, og'zaki ko'rsatmalari bo'yicha harakat qila oladigan bo'ladilar.

Natijada bolalar hayotining dastlabki uchinchi yilida ularda boshlang'ich o'quv ko'nikmalarining elementar asoslari shakllanadi: kattalar ko'rsatmalariga ko'ra harakat qilib, o'zlariga tavsiya etilgan mazmuni o'zlashtiradilar.

2-4 yoshli bolalarni o'qitish quyidagilarni ko'zda tutadi:

1) yaqin atrofdagi buyumlar va hodisalarni tushunishlarini, ularning xususiyatlari haqidagi aniq tasavvurlarning shakllanishini yanada rivojlantirish. Ob'ekt va voqelikdagi hodisalar o'rtasidagi murakkab bo'lmagan aloqalar o'rnatish asosida bilimlarning dastlabki elementar tizimini o'zlashtirish;

2) sezgi va idrokni yanada takomillashtirish, sensor etalonlar tizimi haqidagi bilimlarni va ulardan ijodiy faoliyatning turli ko'rinishlarida foydalana olish ko'nikmalarini shakllantirish;

3) o'quv faoliyatining dastlabki malakalari: vazifani qabul qila olish, kattalarni tinglay va eshita olish, qo'yilgan savollarga javob bera olish ko'nikmalarini shakllantirish;

4) bolalar nutqini rivojlantirish: lug'at boyligi va bog'lanishli nutqni yanada kengaytirish.

Bolalarni uch-besh yoshligida o'qitishning mazmuni ko'p qirrali bo'la boradi. Bu kattalar mehnatini uning asosiy tarkibiy qismlarida, shu jumladan, mehnat natijasi bo'lmish buyumlar haqidagi tasavvurlarda, jonsiz tabiat haqidagi, o'simlik va hayvonlar haqidagi tasavvurlarda va nihoyat, miqdor, fazo va vaqt haqidagi tasavvurlarni o'zlashtirishda namoyon bo'ladi. Ta'lim dasturiga bolalar tomonidan o'zlashtirish lozim bo'lgan murakkab bo'lmagan yo'llar va usullar, tasviriy - badiiy faoliyat malakalarini shakllantirish kiritiladi. Bolalar tasviriy materiallar bilan (qalamlar, bo'yoqlar, loy bilan) tanishtiriladi, Ular buyumlarni, so'ng syujetni chizma orqali tasvirlashga oid dastlabki malakalarni egallaydilar, tasvirdagi obrazni anglash, keyin uni maqsadga muvofiq yaratish ko'nikmalarini o'rganadilar.

O'qitish mazmunining o'ziga xosligi, bolalar bilish faoliyatining xususiyatlari (ko'rgazmali - harakat va ko'rgazmali - obrazli tafakkurning afzalliklari) undagi

katta o'ziga xos alohida farqlarning mavjudligi ta'lim jarayonini tashkil etishning tabiatini, uning metodlarini belgilaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasalaridagi birinchi kichik guruhlarda olib boriladigan o'qitish mashg'ulotlari ilk yoshdagilar guruhidagi kabi kichik guruhchalarda tashkil etiladi (kun davomida ikki mashg'ulot o'tkaziladi) va ular o'yin ko'rinishiga ega bo'ladi. Bolalarni ikki kichik guruhgacha bo'lish tarbiyachining mashg'ulotda har bir bola bilan bevosita muloqotda bo'lish zarurati bilan bog'liqdir.

Mashg'ulotlarning tuzilishi harakatlarni ko'rsatishni ularning bolalar tomonidan bajarilishi bilan tarbiyachi nutqini tinglashni bolalarning faol nutqiy faoliyati bilan navbatlashtirib turishni ko'zda tutadi. Mashg'ulot davomida bu tarzda navbatlantirish odatda, bir necha marta takrorlanadi.

Har bir mashg'ulotning mazmuni, o'zlashtiriladigan tasavvur va harakatlar hajmi uncha katta bo'lmaydi. Bolalarni buyumlar yoki harakatlar bilan tanishgirishta ikki-uch belgi, harakat bosqichidan (masalan, mo'yqalamni boyoqqa botirib olishdan, to'lqinsimon chiziq tortishdan) foydalaniladi. Bilimlar, ko'nikma va malakalarni to'la o'zlashtirib olish qator mashg'ulotlarda takrorlanadi va bolalarnig mashg'ulotdan tashqari faoliyati mazmuniga kiritiladi. Bolalarning o'qitish mashg'ulotlarida ishtirok etishlarining sababi - foydalaniladigan materialning juda qiziqarliligida (buyumlar, o'yinchoqlarning), kattalar bilan birga harakat qilishga bo'lgan ehtiyojda, shuningdek, taqlidga moyillikdadir.

Kuzatyash (buyum va hodisalarni ko'rib chiqish), rasmlar va o'yinchoqlarni namoyish etish, kattalar ko'llanadigan asosiy metodlardandir. Harakat usulini (bu usullarga o'rgatishda), shuningdek, mashqlarni ko'rsatish metod sifatida qo'llaniladi. Tarbiyachi qiskacha hikoyadan ham foydalanadi, bolalarga u yoki bu hodisani hikoya qilib beradi. O'yin metodi didaktik o'yinlar shaklida keng qo'llaniladi. Kundalik hayotdagi mashg'ulotdan tashqari o'qitishda aynan o'sha metod va usullar foydalaniladi, biroq ayni choqda ko'proq didaktik o'yinlar va boshqa xil o'yinlar qo'llaniladi. Tarbiyachi ularni ikki - uch yoki bir bolaning o'zi bilan tashkil etadi.

O'qitishning yuqorida sanab o'tilgan metodlari bolalarning ko'rgazmaliharakat va ko'rgazmali obrazli tafakkurunga tayanadi. Ko'rgazmali va amaliy metodlar so'z bilan birgalikda bolalarda tasavvurlarni shakllantirish imkonini beradi, oddiy amaliy harakatlar, shuningdek, dastlabki o'quv ko'nikmalarining o'zlashtirilishini ta'minlaydi, chunonchi: vazifani qabul qila olish, tarbiyachi nutqini eshitish va tinglay olish, uning namunasiga ko'ra harakat qilish, so'ng esa og'zaki ko'rsatmasiga ko'ra harakat qilish. Tasviriy va ko'rish faoliyatida bolalar ish natijalarini o'zlarining mashg'ulotlardagi harakatlarining maqsadi sifatida qabul qiladilar

Keyinroq bolalarning o'zlari avval o'zlashtirilgan tasavvur va harakatlar asosida uncha katta bo'lmagan maqsadlarni qo'ya boshlaydilar. Uchinchi yoshning so'ngida bolada tarbiyachining butun guruhga, o'ziga qaratilgan ko'rsatmalari, savollarini farqlash malakasi shakllanadi, Bu ko'nikmaning shakllanishiga umumiy ko'rsatmalarni alohida tarzda ko'rsatmalar bilan to'ldirish orqali erishiladi («Barcha bolalar yo'lkacha chizadilar, ham chizadi»).

Ko'pchilik bolalarda shakllangan ushbu malaka ikkinchi kichik guruh va o'rta guruhlarda mashg'ulotlarni butun guruh bilan bir vaqtda o'tkazishga, bolalar diqqatining barqarorlashuvi esa mashg'ulotlarning davomiyligini 10 - 15 daqiqadan 15 - 20 daqiqagacha oshirish imkonini beradi. Ikkinchi kichik guruhda va o'rta guruhda kuniga ikki marta mashg'ulot o'tkaziladi.

Xulosa.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayoni bolalarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tabaqalashtirilgan holda tashkil etiladi. Ilk yoshdagi bolalar uchun ta'lim dastlabki sensor va harakat ko'nikmalarini shakllantirish, nutqni rivojlantirish hamda atrof-muhit bilan tanishtirishga qaratilgan bo'lsa, ikki yoshdan boshlab ta'lim jarayoni yanada maqsadga yo'naltirilgan va rejalashtirilgan tus oladi.

Bolalar ta'lim jarayonida buyumlar, ularning xususiyatlari va ular bilan bajariladigan harakatlarni o'rganadilar, bu esa bilish faoliyatining shakllanishiga yordam beradi. Mashg'ulotlar davomida bolalarning mustaqil faoliyati rag'batlantiriladi, o'yin va kuzatish metodlari keng qo'llaniladi. Uchinchi yoshdan

boshlab bolalarda dastlabki o'quv ko'nikmalari shakllana boshlaydi: ular kattalar ko'rsatmalariga rioya qilishni o'rganadilar, buyumlar va hodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunib boradilar.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR:

1. Maktabgacha ta'lim muassasasi to'g'risidagi Nizom. Toshkent 2007 y.
2. Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablari. Toshkent 2008 y.
3. J.G'.Yo'ldoshev. Ta'lim yangilanish yo'lida. Toshkent —O'qituvchi 2000y.
4. R. Mavlonova "Pedagogik texnologiya" Toshkent —Fanl 2009 y.
5. A. I.Vasileva, L.A. Baxturina, I.I.Kobitina "Bolalar bog'chasining katta tarbiyachisi" T.: "O'qituvchi"1991 y.